

ტფილისი, 10 ნოემბერი 1877 წელი.

საზოგადოება შეუძლებელ მოსწავლეთა შემწეობისათვის

I

ჩვენს ქვეყანაში დიდი და პატარა სწავლის, განათლების სახსარს სტირის და სჩივის, მაგრამ მაინც შველა არსად არის. საკვირველიც არ არის. ტირილითა და ვიშითა მტერნი არ შეგვიბრალებენო, ამბობს ჩვენი გლეხური ანდაზა. სხვაზედ მინდობა - ქვიშაზედ აშენებული შენობა ყოფილა და იქნება კიდევ ამ ქვეყნიერობაში. წამოუვლის ნიაღვარი „შამთხვევისა“ და იმ იმედს, იმ მინდობას აღგვის ხოლმე დედამიწის ზურგიდამ და იმედვეწეულს, სხვაზედ დანდობილს, ერთს უდაბურს ტინზედ გარიყავს, შენს თავს შენვე მოუარეო. ეს კანონი - ისტორიული კანონია, იქნება ზოგიერთისათვის ფრიად არ-მოსაწონი, მაგრამ აუცილებელი კი. ბევრიც რომ ვივაგლახოთ, ბევრიც რომ ვატაროთ უბეში სხვაზედ დამყარებული იმედი, მაინც ბოლოს „აქამთა სვლა“ ამ კანონზედ დაგვაყენებს და დრო წარსული ჩვენთვის სამუდამოდ დაკარგული დრო იქნება. ჩვენ ვამბობთ, რომ ხალხი თვითმოქმედებით არის მხოლოდ ძლიერი და ნაყოფიერი სულით, თუ ხორციით. რაც მალე დავიჯერებთ ამ ჭეშმარიტებას, რაც მალე შევითვისებთ, მით მალე გამოვიხსნით თავს იმ გაჭირვებიდამ, რომელშიაც ასე სასოწარკვეთილებით დღეს ვიმყოფებით. გვეყო, რაც ჩვენმა წარსულმა ჩვენ მაგალითები გვიჩვენა. ნუთუ აქამომდე გული ვერ დავაჯერეთ, რომ ჩვენს გარე ჩვენი ხსნა სიზმარია! მაშ თუ ასეა, სწავლისა და განათლების სახსარის ნაკლებულობას ჩვენის ცრემლით, ვახით და ვიშით ვერ შევავესებთ. სულ ტყუილია! როგორც თვითოეული კაცი, ისე საზოგადოება, ისე ხალხი მარტო თავისით არის და თავისით უნდა იყოს კიდევ. ძალაც ამისთანა ხალხშია და ბედიცა.

ოცს საუკუნეზე მეტია, რაც ჩვენი ხალხი ისტორიულს ასპარეზზედ გამოსულა. ამ ხანგრძლივ დროთა მიმავლობაში, ჩვენს ხალხს ერთს ხელში თოფი და ხმალი სჭერია და მეორეში გუთანნი და ამ ყოფით და ვაი-ვაგლახით გაუტარებია ეს აუარებელი დრო. თუ შიგა-და-შიგ, ჭრელად, რამდენიმე წელიწადი მოსვენება შეხვედრია, მაშინვე ის მოსვენების დრო შეუწირავს სწავლისა და განათლებისათვის. დავით აღმაშენებლისა და თამარ დედოფლის მეფობა ამ შემთხვევაში მეტად სასწაულოდ მაგალითებს წარმოგვიდგენს... საქართველო ახლა ცოტად თუ ბევრად დამშვიდდა, მაგრამ ამ დამშვიდებას არ მოჰყვა ის ნაყოფი სწავლისა და განათლებისა, რომელიც უნდა მოჰყოლოდა. რის გამო? თუ უწინ დღე ჩვენი ღამდებოდა და ღამე თენდებოდა მარტო იმის მეცადინეობაში, რომ მტერი მოგვეგერებინა, თუ უწინ ამის გამო სწავლისათვის მოცდა არა გვქონია, ეხლა ხომ უნდა გვქონოდა. ეხლა ხომ ეს მიზეზი არ გვიშლიდა და რატომ მოხდა, რომ სწავლის და განათლების ნაკლებულობაზედ ასეთი სამართლიანი სამდურავი მიგვიძღვის?

ჩვენ ამის მიზეზს იმაში კი არ ვხედავთ, რომ ვითომც სწავლის სურვილი არა გვქონდეს, როგორც ზოგიერთნი ჩვენნი კეთილის-მყოფელნი ამტკიცებენ. არა, - სურვილი დიდია. არც იმაში ვხედავთ, რომ სწავლის მიღების ნიჭი არა გვქონდეს, თუმცა ამასაც ჩვენი კეთილის-

მყოფელნი ჰყვირიან. არც იმაში ვხედავთ, რომ ვითომ ნივთიერს ღონისძიებას მაკლებულნი ვართ. ესეც ტყუილია, ჩვენის ფიქრით. მართლა-და, არც ისე ლუკმა-გაწყვეტილები ვართ, რომ, თუ არ თვითოეულმან ცალკე, ერთად მაინც საზოგადოებრივად ღონისძიება არ მოვიკრიფოთ ჩვენის აუცილებელის საჭიროების შესავსებლად. მიზეზი ის არის, რომ დროთა ბრუნვამ სხვის მაყურებლად გაგვხადა, სხვაზედ იმედს შეგვაჩვივა და ამებმა სრულიად წარწყმიდეს ჩვენში ის თვითმოქმედების ძალ-ღონე, რომელიც უწინ იყო და რომელიც, თუკი სადმე არის, ყველგან ხალხის ბედნიერების სათაურია და საფუძველიც. ხსნა ჩვენი თვითმოქმედებაში და ერთობაშია. საცა კაცი თითონ არ არის, სხვისით არა გაკეთებულა რა; საცა ერთი ვერას იქმს, იქ ოცსა და ორმოცს ერთად შეუძლიან ჰქმნას.

ამ ჭემმარტს და ფრიად ნაყოფიერს აზრზედ არის დამყარებული ერთის ჩვენის პატივცემულის გვამის მეცადინეობა, რომელმაც ამ ცოტას ხანში ჩვენში კარგა ბლომად მომხრეები მოიპოვა. გიორგი რომანის-ძე ერისთავმა, მიიღო რა სახეში სწავლის გავრცელების საჭიროება ჩვენში, ამასთან თვითოეულის ჩვენგანის ცალკე ღონე-ნაკლებობა, - ჩვენს გაჭირვებას წამალი მოუპოვა: რასაც თვითონ არ ვიმოქმედებთო, სხვისაგან ბევრს ნურას ველოდებითო; რასაც თვითოეული ცალკე ვერ შევსძლებთო, ამას საზოგადოებრივად, ერთად ადვილად შევიძლებთო; - აი ორი ნაყოფიერი აზრი, იმ მეცადინეობის დედა-ბოძად მიღებული. შეუდგა ამ აზრზედ დამყარებული თ. ერისთავი საზოგადოების შედგენას, რომელმაც ხელი უნდა გაუმართოს და შეუწყოს ჩვენის ქვეყნის ღარიბს ხალხს და ნამეტნავად ღარიბ თავად-აზნაურებს, რომ შვილებს რიგიანის სწავლისა და განათლების გზა მისცენ დაბალ თუ მაღალ სასწავლებელში. „ვინ არ იცისო, - ამბობს თვის წინასიტყვაობაში გ. რ. ერისთავი, - რომ ამ საგანზედ ჩვენი გულგრილობა ჩვენის თავის სიკვდილიაო; ნუთუ ეგ არ მოუღებს ბოლოს თვით ხალხსაცაო! ნუთუ ეგ არ მოიწვევს ჩვენს თავზედაო რისხვასა და წყავასა ჩვენის შთამომავლობისასაო“.

ვისაც სურს ამ ქვეყნისათვის საკეთილო საქმეში მონაწილეობა მიიღოს, მას, ქალი იქნება თუ მამაკაცი, გლეხი თუ თავადი, ნება აქვს ჩაეწეროს წევრად საზოგადოებაში, იმ აუცილებელის პირობით კი, რომ წელიწადში არა ნაკლებ ერთის მანეთისა ფული წარუდგინოს საზოგადოებას. ჩვენ ამ საქმის მეთაურისაგან მონდობილი გვაქვს ეს საჯაროდ გამოვაცხადოთ და ვსთხოვოთ ყველას, ვისაც ენებება ამ საზოგადოებაში წევრად შესვლა, „ივერიის“ რედაქციას აცნობოს; ფულს კი ჯერ-ხანობით ნუ გამოჰზავნიან, რადგანაც ამის თაობაზედ თავის დროზედ ჯეროვანს განკარგულებას მოახდენენ საქმის გამგებელნი.

ამ საზოგადოების წესდება შედგენილია და ამ მოკლე ხანში წარდგენილ იქნება მთავრობის წინაშე დასამტკიცებლად. როცა დაამტკიცებენ, ჩვენ ვეცდებით ის წესდება საყოველთაო საცნობელად გავხადოთ.

იმედი გვაქვს, რომ ჩვენი ქართველობა ამ ქველურს საქმეში უკან არ დაიხევს, გულმტკიცუნეულობით და თანაგრძნობით მიეგებება და ხელს შეუწყობს.

გვეყო, ბატონებო, ჩვენის აწმყოსი და მომავალის ბედის სხვაზედ მიგდება. ჩვენის გაჭირვებისა, გულისტკივილის და წადილის პატრონნი ჩვენვე უნდა ვიყვნეთ. მძიმეა ეს უღელი, მაგრამ მით უფრო სახელოვანია მისი ერთგულად გამწევი. მძიმეა, მაგრამ უმაგისოდ ვერ შოებულა ამ ქვეყნიერობაზედ სიკეთე და ძალ-ღონე ხალხისა. სხვა გზა არ არის, ჩვენის ცხოვრების შარა-გზა ჩვენვე უნდა გავიკაფოთ, ბედი და უბედობა ხელთ უნდა ვიგდოთ.

ჯერ თუნდა აქედამ დავიწყოთ, რომ ჩვენს შვილებს სწავლისა, განათლებისა და ერთობ კაცად ქცევის გზა მივსცეთ იმოდენად ფართო, რამოდენადაც შესაძლო იქნება.

II

ტფილისი, 11 მაისი, 1878 წ.

ამ ბოლო დროს, ჩვენდა სანუგეშოდ და სასიხარულოდ, მრავალი სხვადასხვა საზოგადოება სდგება ხოლმე ჩვენში სხვადასხვა საჭიროების დასაკმაყოფილებლად. ამ საზოგადოებათა მეცადინეობით იმართება სკოლები: ამბოზენ, კახეთში ეხლა ოცზედ მეტი სკოლა არისო. იმართება სოფლის ბანკები, რომელთა რიცხვი თითქმის ხუთმეტამდე აღის ტფილისის გუბერნიაში; იმართება საამხანაგო დეპოები, - ერთი გამართულია საგარეჯოში და მეორეც დღე-დღეზედ დაიწყებს მოქმედებას თიანეთში, რადგანაც წესდება დამტკიცებულია. ერთის სიტყვით, ჩვენს ხალხში გაღვივებულია და ფეხზედ წამომდგარი სურვილი, რომ ერთმანეთის შემწეობით გზა გაიხსნან უკეთესის ცხოვრებისათვის. სასიხარულო ეს არის, რომ ყოველ ამაში კერძობითი სარგებლობა კი არ არის საფუძვლად დადებული, არამედ საყოველთაო. ღმერთმან ჰქმნას, რომ ამ გზაზედ ჩვენს კეთილის-მყოფელთ დაბრკოლება არა დახვდეთ-რა; ღმერთმან ჰქმნას, რომ ამ კეთილის სურვილით ადუღებულს კაცებს ჩვენმა გულგრილობამ ხალისი არ მოუკლას. თუ ამ გზაზედ მიმავალთ ჩვენთა კეთილის-მოსურნეთ ჩვენც მხარი მივეცით, ჩვენც ხელი შევუწყეთ, - არ გავა ათი-ხუთმეტი წელიწადი, რომ ჩვენი დავრდომილი ქვეყანა სახეს შეიცვლის.

სოფლის ბანკს აიღებთ, თუ სოფლის სკოლას, თუ ამხანაგობის დეპოს, ანუ საზოგადოებას ღარიბთა მოსწავლეთა შემწეობისათვის, ყოველს მათგანს ჩვენის ცხოვრების არსებითის მარღვისათვის წაუვლია ხელი. ყოველ ამისი მომქმედნი კატასავით არა ჩხავიან, არა ყვირიან საჯაროდ: აი, რა კაცები ვართო. უფრო ბევრი მათგანი სადმე კუნჭულშია მიმალული და ქვეყნის სიყვარულით აღტყინებული იბრძვის, მეცადინეობს, მხნეობს, საქმობს, და ჯილდოდ მარტო იმას ელის, რომ ჩემი სინიდისი მეტყვისო: „თუმცა წვალებით ვიცხოვრეო ამ სოფლად, მაგრამ ჩემი ცხოვრება უქმად არ გამიტარებია, შეძლებისამებრ ჩემთა მოძმეთათვის სიკეთე მომიტანიაო“. დამიჯერეთ, ძალა ქვეყნისა ამისთანა კაცებშია და არა იმათში, ვინც პარიზის ყავახანაში გამოწვრთნილა, მოსულა აქ და ყვირის: რაცა ვარ, მე ვარო. ამათ პარიზი არ

უნახავთ, ამათ უნივერსიტეტი არ ღირსებიათ, ესენი არიან ჩვენის ხალხის შვილნი, მის კალთაშივე გამოზრდილნი; ესენი არიან უბრალო სიკვდილის შვილნი, უფრო ბევრნი სემინარიელნი, და მათში ზოგიც იმისთანა, რომელთაც სემინარიის სწავლაც არ შეუძთავრებიათ სხვადასხვა მიზეზისა გამო. საყოველთაო სიკეთის ლაზათი ამათშია, ამათში! იღვწიან, საქმობენ, მხნეობენ საყოველთაო საკეთილოდ და, დახეთ მათს პატიოსნებას, მათს ზნეობითს აღმატებულებას, რომ სახელის გამოჩენაც არ უნდათ. დიდი რამ არის ბუნება, არ გადაცვლილი განათლებულის ქვეყნების ყავახანებში თრევიტა და განათლების გარეგან ზიზილ-პიპილებითა.

იქნება ამისათვის სასაცილოდაც აგვიგდონ ჩვენმა ჩხავანა პუბლიცისტებმა, მაგრამ ბრმა უნდა იყოს კაცი, ან შურით მოწამლული, რომ ამ უჩინართა მომქმედთა ღვაწლი არ იცოდინოს, არ აღიაროს საქვეყნოდ. დაიარეთ სოფლები, ცოტას შეჰხვდებით იმისთანა სოფელს, საცა ერთი მაინც ამ მომქმედთაგანი არ იყოს ისე, ჩრდილში მიგდებული; საცა ერთი მაინც ამათგანი არ იღვწოდეს ან ყმაწვილების აღზრდისათვის, ან გლეხკაცების კეთილდღეობისათვის, ან სოფლის ბანკისათვის, ანუ საამხანაგო დეპოსათვის და ან ლიტერატურისათვის. აბა ერთი ამათგან დაწყებული საქმე მიჩვენეთ, რომ გაქსუებულიყოს, გაუქმებულიყოს! რათ არის ეს? იმიტომ არის, რომ ხალხის შვილნი არიან, ხალხის კალთაში დაბადებულნი და გამოზრდილნი; იციან რას მოჰკიდონ ხელი, იციან როგორ მოჰკიდონ და ამასთანავე დაულაღავნი არიან; იციან ხალხის ტკივილი და წამლის შერჩევაცა, რადგანაც ხალხი უყვართ, ხალხში არიან და ხალხში ტრიალებენ, და ამასთანავე თვისებად აქვსთ - თავის-თავზედ ყვირილი კი არა, საქმის გაკეთება, საქმის წარმართება. დიახ, ბატონებო არა გვგვანან ჩვენ, გაბლინძულთ და გაზვიადებულთ მარტო იმით, რომ პეტერბურგი და პარიზი გვინახავს და რაღაც „ვითომ განათლება“ მოგვცხობია. ისინი არც ჩვენსავით აპილპილდებიან ხოლმე და არც ჩვენსავით მალე ჩაჰქრებიან. ერთხელ დამრულს და წარმომდგარს აზრს ზედ აკვდებიან, მინამ ხორცს შეასხამენ. იმათ ამისათვის არც ტაში უნდათ, როგორც ჩვენ, არც ქება; იციან რომ მათი ქება თითონ საქმეა და არა წამ-და-უწუმ ჩხავილი, მე ასეთი ვარო.

ესევე უჩუმარად, ხმაამოუღებლივ, უშფოთვარად შესდგა ამ ახლო ხანს ერთი ფრიად სასარგებლო საზოგადოება. იგია ტფილისის გუბერნიის თავად-აზნაურთა საზოგადოება შეუძლებელთა მოსწავლეთა შემწეობისათვის, შედგენილი გიორგი რომანის-ძე ერისთავის მეცადინეობით. ამ საზოგადოებას საგნად აქვს მოამზადოს ღარიბნი ყრმანი რომელსამე სასწავლებელში შესასვლელად, ხელი გაუმართოს შეუძლებელთა და ნიჭიერთა მოსწავლეთა, ღონისძიება აღმოუჩინოს სწავლის განგრძობისათვის. თქმა არ უნდა, რომ საგანი ამ საზოგადოებისა მეტის-მეტად სასარგებლოა და საკეთილო ჩვენის ქვეყნისათვის.

წესდება ამ საზოგადოებისა დამტკიცდა მთავრობისაგან და რუსულად დაბეჭდილიც არის. რვას მაისს პირველი მორიგი კრება შესდგა. ამორჩეულ იქმნა გამგებელი კომიტეტი[*] და დადგენილ, რომ უფ. პაიჭაძესაგან ქართულად თარგმნილი წესდება დაიბეჭდოს და ზედ დაერთოს სახელი და გვარი აქამომდე ჩაწერილთა წევრთა. ყოველმა წევრმა უნდა

შემოიტანოს წელიწადში არა ნაკლებ ერთის მანეთისა: დღევანდლამდე ორას წევრამდეა ჩაწერილი და იმედია, რომ ეს რიცხვი მოიმატებს.

საქმე ეხლა იმაშია, რომ ჩვენმა თავად-აზნაურობამ, ჩვენმა ხალხმა, ამ საზოგადოებას ხელი გაუშართოს და შემწეობა ამოუჩინოს. ამისთანა საქმეში გულგრილობა შეუძლებელი შეცოდებაა წინაშე ქვეყნისა, ჩვენის შვილებისა, შთამომავლობისა. ვისაც რა შეუძლიან და რითაც შეუძლიან, ყველამ უნდა გაიჭიროს საქმე და ამ საზოგადოებას ნივთიერი ღონისძიება მისცეს მისდა კეთილის განზრახვის აღსრულებისათვის. ნუ დაგვავიწყდება, რომ ყოველი გროში, ამ დიდის საქმისათვის შეწირული, ჩვენს შვილებს მოხმარდება, მათის კაცად გახდომისათვის, მათის ბედნიერებისათვის, მათის განათლებისათვის იმოქმედებს. აქ უკან დახევა შვილების ღალატია, ქვეყნის გმობაა, საუკუნოდ საწყევარი. გვეყო, ბატონებო, სხვაზედ დანდობა, სხვის მაყურებლობა. ჩვენ თითონ მივეშველნეთ ჩვენს თავს: რაც ერთისათვის შეუძლებელია, ის ყველასათვის ადვილია; მივცეთ ურთიერთს მხარი და ზურგი და ეს ჩვენის შვილების საკეთილო საქმე გავაწყობთ და რიგინად წარვმართოთ. გამგებელს კომიტეტში ბევრი იმისთანა კაცია, რომ რაც მათზედ დამოკიდებული იქნება, არას ღონეს და შრომას არ დაზოგვენ, რომ ეს საქმე კეთილად დაგვირგვინებულ იქმნას. ოღონდ ფულია საჭირო, რომ ამ საზოგადოებამ ვრცლად მოჰხვიოს ხელი ჩვენს საყოველთაო საჭიროებას შვილების გაზრდისას და თვალთსაჩინო სიკეთე მოჰფინოს ჩვენს ქვეყანასა. იმედია, რომ ბევრი არ დაიხევს უკან და შეძლებისამებრ შემოაწევს რასმე ამ საზოგადოებას.

შენიშვნა:

[*] თავმჯდომარედ ამორჩეულია გიორგი სიმონის-ძე ერისთავი, თანაშემწედ კონსტანტინე ქრისტეფორეს-ძე მამაცაშვილი, წევრებად: ვახტანგ თულაშვილი, უფ. ცხვეტაძე, გოგებაშვილი, ლუარსაბ მაღალაშვილი და დ. გ. ერისთავი; სეკრეტრად ნ. დ. ქანანოვი.